

مقدمه‌ای بر شناخت تجزیه و تحلیل اطلاعات و عملیات

تقی کرمانداری

چکیده

فرمانده پس از تجزیه و تحلیل مأموریت دریافتی با بیان مجدد مأموریت راهنمای طرح‌ریزی خود را جهت تهیه برآوردهای ستادی صادر می‌کند. سؤال اطلاعات و عملیات بایستی نتیجه را به تجزیه و تحلیل وضعیت و راه‌کارهای خودی و دشمن و مقایسه آن به صورت برآورد اطلاعاتی و عملیاتی اعلام نمایند تا فرمانده بتواند تصمیم صحیح، دقیق به موقع جهت صدور دستورهای لازم برای مقابله با دشمن صادر نماید. بنابراین لازم است مسؤولان یاد شده به ویژه اهمیت، تاریخچه و دیدگاه قرآن کریم، پیامبران (سلام الله علیهم) و ائمه اطهار (علیهم السلام) و شیوه‌های عملی تجزیه و تحلیل اطلاعات و عملیات کاملاً مسلط باشند.

کلیدواژه‌ها: تجزیه و تحلیل اطلاعات و عملیات، دیدگاه قرآن، پیامبران (سلام الله علیهم) و ائمه اطهار (علیهم السلام) از تجزیه و تحلیل اطلاعات و عملیات و شیوه‌های عملی آن.

مقدمه:

جنگ‌ها، وقایع، حوادث و مبارزه‌های بی‌شماری که در گذشته و حال رخ داده است ثابت شده که اطلاعات ارزیابی و تجزیه و تحلیل شده دقیق، صحیح، به موقع همچون سلاح قاطع و برنده‌ای است که اگر رهبران، تعیین کنندگان خط مشی، فرماندهان و مدیران عمیقاً آن را درک نموده و به نحوه مطلوب و مناسبی به کار ببرند، قدرت و توانایی‌هایشان در رسیدن به موفقیت و پیروزی افزون خواهد یافت، در شرایط سیال جنگ‌های امروزی و گسترش روز افزون فن‌آوری نظامی و وسعت میدان‌های رزم، تجزیه و تحلیل اطلاعات و عملیات که مهم‌ترین اجزاء تولید اطلاعات و اجرای عملیات می‌باشد تا آن حد چشم‌گیر و نقش اساسی داشته و می‌توان از آن‌ها به عنوان یک تخصص ویژه و حرفه برتر و قابل اهمیت نام برد.

۱- اهمیت تجزیه و تحلیل اطلاعات و عملیات در جنگ‌ها:

تخصص تجزیه و تحلیل نیاز به بینشی کامل، دقتی وافر، تجزیه‌ای عمیق و تحلیلی منطقی دارد زیرا گفته‌اند: «تحقیق با فراغت، تجزیه و تحلیل اطلاعات با متانت، گزارش با صداقت و تصمیم با عدالت».

با توجه به موارد یاد شده و تجربه‌های به دست آمده لازم است، مسؤولان و فرماندهان نظامی در رده‌های مختلف برای طرح‌ریزی صحیح عملیات و تصمیم‌گیری‌های اصولی متکی به اطلاعات و تجزیه و تحلیل شده، معتبر، دقیق، صحیح، به موقع و مربوط باشند، این واقعیت را نمی‌توان نادیده گرفت طرح‌ریزی «عملیات اطلاعاتی». گردآوری اخبار و تبدیل آن به اطلاعات مورد نیاز، کار سختی است، زیرا نیاز است از شروع طرح‌ریزی تا خاتمه عمل ارزیابی و تجزیه و تحلیل به طور منظم و منطقی انجام گردد، اصولاً انسان به طور ذاتی کنجکاو است و از آغاز پیدایش درباره جهان پیرامون خود و نقش خود در این

جهان پرسش‌هایی داشته است. به مرور که وقوف او بر پیچیدگی جهان افزایش می‌یافت بخش فیزیکی عینی و خارجی جهان را از دنیای درون خود متمایز می‌ساخت. بدین ترتیب دانش فلسفه و فلسفه علم، در نظر وی مفهوم گسترده‌تری پیدا کرد! برای تجزیه و تحلیل صحیح در اطلاعات و عملیات نیاز به پرسش‌هایی است که از آموزش صحیح برخوردار بوده و ضمن داشتن علاقه‌مندی و شم اطلاعاتی تجزیه لازم را فرا گرفته باشند. حال که از تجزیه و تحلیل اطلاعات و عملیات باید مانند یک تخصص ظریف یاد کرد، بنابراین باید شیوه‌ها، اصول و مراحل این فن را به رشته تحریر درآورده تا مدارکی مناسب و قابل مهم برای پرسش اطلاعاتی باشد.

در خصوص بیان اهمیت تجزیه و تحلیل اطلاعات و عملیات با توجه به مطالعه‌ای که بیان شد اطلاعات تجزیه و تحلیل شده به عنوان مغزی است که در ورای حقایق امروز احتمالات فردا را درک می‌نماید و مانند چشم‌هایی است که از فعالیت‌های مغایر امنیت داخلی و خارجی کشور مراقبت می‌کند و مثل گوش‌هایی است که نخستین و ضعیف‌ترین زمزمه‌ای که مغایر امنیت دینی و ملی باشد می‌شنود. بنابراین تجزیه و تحلیل اطلاعات و عملیات مغز فعال و متفکری است برای پیکره یک سازمان اطلاعات و امنیت، همان‌طوری که انسان‌ها بدون داشتن مغز نمی‌توانند به حیات خود ادامه دهند سازمان‌های اطلاعاتی نیز قادر نخواهند بود به نتایج مطلوبی نایل گردند و موجودیت خود را حفظ نمایند به ویژه اگر پرسش دست‌اندرکار قسمت تجزیه و تحلیل اطلاعات و عملیات افرادی فکور، عاقل، بالغ، تیزهوش، سریع، تجزیه‌گر، بالیمان و علاقه‌مند نباشند. بنابراین لزوم وجود قسمتی که پس از ارایه اخبار و اطلاعات جمع‌آوری شده بتواند بر روی آن‌ها نظر قطعی و کارشناسانه داده و برخورد منطقی و صحیح داشته باشد اجتناب‌ناپذیر است.

اهمیت تجزیه و تحلیل اطلاعات و عملیات به ویژه اطلاعاتی که از دشمن به دست می‌آید در حفظ، بقاء و موجودیت جوامع بشری خود نمایی نموده و در عصر حاضر نیز به

ارزش آن افزوده گردیده است، بدون داشتن اطلاعات دقیق، صحیح، به موقع و تجزیه و تحلیل شده شکست در جنگ و سقوط دولت‌ها و ملت‌ها به دست دشمن قطعی خواهد بود، بنابراین بسیار ضروری است تا به ماهیت، حدود اطلاعات و تأثیر زمان آن که با بررسی و تجزیه و تحلیل حاصل می‌گردد آگاه گردیم، ارزش تجزیه و تحلیل اطلاعات و عملیات موضوع تازمای نیست اما در عصر حاضر که به علت ارتباطات سریع، جنگ‌افزارهای پر قدرت، جنگ‌های نوین (ش.م.ر) و جنگ‌های گرم و سرد اولاً نیاز به جمع‌آوری و پردازش آن و همچنین تجزیه و تحلیل اطلاعات کسب شده با سرعت، دقت، به موقع و جامع آن را پیش از یش تأکید می‌نماید. به منظور حفظ دین، آداب، سنن، استقلال و آزادی وجود اطلاعات بررسی شده از کشورهای مورد هدف بسیار ضروری است.

۲- جایگاه تجزیه و تحلیل اطلاعات و عملیات:

مسئول عملیات به منظور پیدا کردن حقایق و تهیه پیشنهادهای مناسب و آرایه آن‌ها به فرمانده به طور مداوم وضعیت تاکتیکی موجود را تجزیه و تحلیل می‌کند و آماده است تا در همه وضعیت‌ها برآورد عملیاتی خود را به فرمانده تقدیم کند، او در تهیه برآورد عملیاتی، از همان فرم و روشی استفاده می‌کند که فرمانده در تهیه برآورد فرماندهی به کار می‌برد با این تفاوت که افسر عملیات در ماده ۵ برآورد به جای تصمیم، پیشنهاد خود را می‌نویسد. در ماده ۳ برآورد وضعیت عملیات هم به عنوان تجزیه و تحلیل راه کارهای طرفین انجام می‌شود که منظور از ماده ۳ برآورد، انتخاب توانایی دشمن، تجزیه و تحلیل راه‌های کار طرفین، تشخیص محاسن و معایب، همچنین نارسایی‌ها و وقایعی که امکان دارد در حین اجرای مأموریت رخ دهد و تعیین نیازمندی‌های مربوط به آتش پشتیبانی و بالآخره کمک در تعیین بهترین راه کار می‌باشد.

مرحله اول تجزیه و تحلیل عبارت است از انتخاب آن دسته از توانایی‌های دشمن که در توسعه راه کارهای خودی موثرند، مسلماً در یک وضعیت تاکتیکی عواملی که در مقابل راه کار خودی وجود دارند توانایی‌های تاکتیکی دشمن می‌باشند در حالی که در وضعیت‌های دیگر ممکن است مشکلات یا موانع خاصی این عوامل را تشکیل دهند.

افسر عملیات یا تجزیه و تحلیل اطلاعاتی که از وضعیت دشمن به ویژه راه کارهایی که او ممکن است در جنگ استفاده نماید در مقابل تجزیه و تحلیل هر یک از راه کارهای ممکن خروجی از مرحله آماده شده برای عملیات تا مرحله اجرا، عملیات را تجسم می‌نماید.

با توجه به جایگاه تجزیه و تحلیل در اطلاعات و عملیات فرمانده بهترین راه کاری را که احتمال موفقیت آن بیش تر بوده و در مرحله مقایسه به آن رسیده است مبنایی برای تصمیم خود قرار می‌دهد این تصمیم مبنای انجام تمام وظایف موجود در بیان مجدد مأموریت فرمانده می‌باشد.

۳- تاریخچه تجزیه و تحلیل اطلاعات و عملیات در سازمان‌های اطلاعاتی و یگان‌های عملیاتی:

الف - تجزیه و تحلیل همه امور بشر ریشه در سرشت اولیه انسان‌ها دارد و نمی‌توان تاریخ دقیق و مشخصی را برای آن تعیین کرد و این طور استنباط می‌گردد که تاریخچه و پیدایش تجزیه و تحلیل و بررسی موضوعات مختلف به ویژه اطلاعات و عملیات با مشاهده اولین دروغ و خبر کذب که به یک فرد داده می‌شود و سپس با خلاف آن روبه رو می‌گردد مقارن با ثابت شدن آن می‌باشد و اما این که تجزیه و تحلیل اطلاعات و عملیات در سازمان‌ها و ارگان‌های اطلاعاتی، امنیتی و عملیاتی از چه زمان شروع شده می‌توان گفت این زمان مصادف با پیدایش شکل‌گیری این سازمان‌ها است و حداقل از اولین خبر دروغ و ساختگی است که به یکی از این سازمان‌ها رسیده است.

با بررسی عمل شکست و پیروزی در جنگ‌ها از بدو شروع تاکنون می‌توان به نمونه‌های متعددی برخورد نمود که به دلیل عدم تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده از سوی یک کشور موجب ناکامی و شکست آن کشور گردیده است. تاریخ جنگ‌های گذشته شواهد بسیاری از درک معنی و اهمیت تجزیه و تحلیل اطلاعات و عملیات و همچنین موارد زیاد و متعددی از عدم درک معین و اهمیت تجزیه و تحلیل اطلاعات و عملیات را توسط رهبران، تعیین کنندگان خط مشی و فرماندهان به شرح زیر نشان می‌دهد:

(۱) - مورخ یونانی پویوس (POEYBIUS) اولین ضابطه را در استفاده از اطلاعات عملیات ارایه نمود و می‌نویسد: «رومی‌ها اهمیت اطلاعات را با بررسی و تجزیه و تحلیل آن به خوبی درک نموده و در یکی از جنگ‌های کارتاژ پس از دست‌یابی به یک کشتی بادبانی دشمن به تجزیه و تحلیل ساختمان آن پرداخته و با استفاده از اطلاعات حاصله کشتی بهتری ساختند و بدین وسیله در نبرد دریایی بر دشمن پیروز شدند».

(۲) - در بررسی تاریخ کشور خودمان ایران نیز به خوبی روشن می‌شود که یکی از علل عمده پیروزی اسکندر کبیر به نیروی انبوه و قوی‌تر از ایران در سال ۳۳۱ قبل از میلاد با تجزیه و تحلیل اطلاعات حاصله از شناسایی منطقه و زندانیان جنگی بوده است.

(۳) - فیلر مارشال انگلیسی در کتاب دفاع در پیروزی (DEFENT.VICTORY) در تأکید تجزیه و تحلیل در اطلاعات و عملیات می‌نویسد: «یکی از مهم‌ترین مشکلات نیروهای انگلیسی و بومی در (برمه) عدم کفایت سیستم اطلاعاتی در تجزیه و تحلیل آن بوده. فرار سربازان حضرت علی (ع) در جنگ صفین به واسطه فریب و نیرنگ عمر و عاص مبنی بر تغییر مسیر آب رودخانه و عدم صبر و حوصله یاران وی جهت بررسی و تجزیه و تحلیل موضوعی که نتیجه آن شکست تلخی بود که نصیب مسلمانان گردید».

۴- یکی از جنگ‌هایی که ظاهراً به ضرر سپاه اسلام تمام شد جنگ اُحد است پیامبر اسلام (ص) بررسی و تجزیه و تحلیل لازم در مورد اجرای عملیات و به کار بردن اطلاعات و حفاظت که مهم‌ترین آن برقراری تأمین و حفاظت از عقبه نیرو بود انجام داده بودند و دستورهای لازم صادر فرمودند، که متأسفانه مأمورین و مسؤولان اجرا در دستورات تخلف نمودند.

۵- از زمان هجرت پیامبر اسلام (ص) تا آغاز اولین جنگ که نبرد بدر نامیده شد، نزدیک به نوزده ماه به طول کشید که در این مدت حضرت رسول (ص) اطلاعات به دست آمده از مأمورین اطلاعاتی خود را به منظورهای زیر بررسی و مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دادند.

- تحکیم موقعیت رهبری خویش.

- شناسایی راه‌های اطراف مدینه و راه‌هایی که به مکه منتهی می‌شود.

- بررسی و سنجش توانایی نیروهای قبایل اطراف منطقه مدینه.

- مطلع شدن از پیمان‌ها و همکاری‌هایی که در میان قبایل ایجاد می‌شود.

عده گشتی سپاه اسلام، با آب‌آوران قریش به نام‌های اسلم غلام بن حجاج و عرض ابویسار، غلام بنی عاص بن سعد برخورد نمودند که آن‌ها را اسیر کردند و به اردوگاه مسلمین آوردند یاران پیامبر ابتدا از این‌ها، سؤال نمودند که در نتیجه به علت عدم بررسی و تجزیه و تحلیل دقیق در گرفتن پاسخ موفق نبودند ولی پیامبر (ص) رو به آن نمود و گفت مرا از قریش خبر دهید گفتند، آن‌ها در پشت تپه‌ای هستند و نمی‌دانیم چند نفر هستند پیامبر اسلام (ص) با شنیدن این پاسخ بلافاصله اطلاعات دریافتی را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده و به این نتیجه رسیدند که تعداد آنها بین ۹۰۰ تا ۱۰۰۰ نفر است.

۷- با بررسی که از عملیات اطلاعاتی و امنیتی در فتح مکه به عمل آمد دلیل پیروزی سپاهیان اسلام در این جنگ تجزیه و تحلیل مسایل اطلاعاتی و امنیتی بود که می توان موارد زیر را از آن استنتاج نمود:

الف - حمله ناگهانی یعنی غافلگیر کردن دشمن با اجرای عملیات واکنش سریع؛
ب - اجرای جنگ روانی به منظور نفوذ در عقاید و افکار نیروهای دشمن جهت ایجاد تنفر از فرماندهان خود و در هم شکستن روحیه آنان و جذب شدن به نیروهای اسلام با دست کشیدن از جنگ؛

ج - استراتژی هجوم بدون برخورد، یعنی گسترش سپاهیان اسلام و سپردن وظیفه مهم تلاش، برای عدم برخورد در یک هدف که یک نوع استراتژی عالی بی نظیر بود؛
د - فروتنی و عدم خودخواهی؛

ه - داشتن اخلاق نظامی سپاهیان یعنی بودن در نهایت گذشت، بزرگواری، درایت و حکمت نسبت به دشمنان؛

و - پایان دادن دوران بت پرستی؛

۸- با بررسی و تجزیه و تحلیلی که از اطلاعات به دست آمده در مورد وضعیت منطقه و دشمن انجام شد بعد از چهل روز پس از پیروزی عملیات فتح المبین و عملیات بیت المقدس به منظور درهم شکستن قوای سازماندهی دشمن و آزاد شدن قسمت عمده ای از اراضی اشغالی در محدوده رودخانه کارون و کرخه (کور) هورالهویزه در جنوب اهواز و عمدتاً خرمشهر با پیشروی به سمت بصره و شرق رودخانه اروند آغاز شده در نهایت با فتح خرمشهر به پایان رسید.

۹- تجزیه و تحلیل عملیات رمضان با نگرش کامل به مراحل اجرایی عملیات رمضان علت کسب پیروزی در این عملیات بررسی و تجزیه و تحلیل مناسب اطلاعات به دست

آمده از منطقه و دشمن و عملیات اجرایی، همچنین استفاده صحیح از اطلاعات و نیروهای رزمنده و مردمی بود.

آنچه در عملیات رمضان قابل ملاحظه بوده و خطوطی برجسته را در تاریخ جنگ ترسیم می‌کند گذشته از انهدام وسیع دشمن، نقش تهاجم به داخل خاک عراق است این امر در واقع به معنی مقابله با تمامی فشارهای سیاسی، تبلیغاتی دنیای استکبار بود.

علاوه بر این عملیات رمضان این معنا را به غرب تفهیم کرد که جمهوری اسلامی پس از پشت سر گذاردن مرحله بیرون راندن متجاوز از سرزمین‌های اشغالی، مصمم به اداره نبرد تا تحقق خواسته‌های بحق خود می‌باشد.

عملیات رمضان خاطر نشان می‌ساخت که با تغییر زمین نبرد و نیز اتخاذ استراتژی دفاع مطلق در سرزمین دشمن، استمرار جنگ نیازمند شرایط جدید است که بدون در نظر گرفتن آن‌ها نتایج مطلوب حاصل خواهد شد. که این شرایط عبارت بودند از:

- ۱- تجزیه و تحلیل اطلاعات و عملیات آینده.
- ۲- فراهم آوردن تمامی شرایط و لوازم پیشروی.
- ۳- افزایش توانایی مهندسی.
- ۴- گسترش سازمان رزم به طور کلی (هجومی که با طولانی شدن جنگ و در درگیری، امکانات و توانایی ادامه نبرد با دشمن را از دست ندهیم).
- ۵- گسترش سازمان یگان‌های زرهی، به منظور جنگ در روز رویارویی با نیروهای زرهی دشمن.

الف - با توجه به موارد یاد شده در طول تاریخ جنگ‌ها به ویژه جنگ تحمیلی ۸ ساله عراق علیه ایران که نیروهای فتح المبین، عملیات بیت المقدس، عملیات رمضان، مسلم بن عقیل، والفجر مقدماتی و والفجر، ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸ و ۹ عملیات خیر، عملیات عاشورا (میمک)، عملیات بدر، سلسله عملیات قدس و والفجر ۸ و عملیات کربلای ۱ و ... اجرا شد،

دلایل پیروزی در هر کدام از این عملیات‌ها تجزیه و تحلیل صحیح، دقیق و به موقع اطلاعات و عملیات بود و علت ناکامی در هر کجا عدم تجزیه و تحلیل اطلاعات و عملیات بود.

ب- در نتیجه به طور کلی اطلاعات تجزیه و تحلیل شده از دشمن به ما توانایی می‌دهد تا او را و توان و ضعف آن را شناخته و با مشخصات منطقه آشنا شویم، بایستی توان دشمن از لحاظ، نیروی انسانی، سلاح و تجهیزات، روحیه و مشخصات منطقه عملیات از نظر ارتباطات، ترابری، آب و هوا، سیستم‌های لجستیکی، تسهیلات مردم و ویژگی آن‌ها و وضع اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و... منطقه مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد تا بدین ترتیب ملاحظه شود که وظیفه اطلاعات شناساندن در به کار بردن اطلاعات به این واقعیت توجه شود اهمیت و خصوصیات امر تولید اطلاعات به ویژه بخش تجزیه و تحلیل اطلاعات نیز روشن خواهد شد.

ج- امروز هر کشور سعی می‌نماید با وسایل و طرق بهتر و مناسب‌تری خود را با مقابله فوری با وضعیت‌ها آماده نماید. آیا این سرعت برای مقابله با خطرات غافلگیرانه سلاح انهدام دسته جمعی قاره پیما و سلاح‌های هسته‌ای کافی خواهد بود با وجود آنکه پاسخ مثبت است مورد تردید است، بنابراین با اطمینان می‌توان گفت هرگاه سیستم مولد و تجزیه و تحلیل اطلاعات و عملیات به نحوی سازمان یافته و عمل نماید که این اوضاع مخاطره‌آمیز را قبلاً تعیین تا وضعیت تهدیدآمیز به موقع معلوم و اعلام خطر سریع عملی گردد مسلماً توانایی مقابله بیش‌تر خواهد بود در این صورت از پایین‌ترین رده تا بالاترین رده بایستی سیستم تولید اطلاعات و تجزیه و تحلیل آن تا جایی توسعه یابد که ضمن کار چهار ساعته اعمال اطلاعاتی به سرعت و دقت و حتی به طور خودکار و الکترونیکی انجام شوند.

بر اساس نقش اطلاعات بررسی شده در شناساندن واقعیت مجموعه اوضاع و احوال محیط بایستی فنون جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل و دست‌یابی سریع به آخرین پیش‌رفت‌های

علمی و فنی و شناخت اوضاع سیاسی، اقتصادی، نظامی، اجتماعی، فرهنگی، علمی، ارتباطات و ترابری و جغرافیایی را میسر سازد.

هرچند بهره‌برداری از ادوات و وسایل مدرن مانند اقمار مصنوعی، ماهواره‌ها سیستم‌های رایانه‌ای و اینترنت و ادوات صوتی و نوری و غیره ظاهراً به کم نمودن اهمیت نقش انسان‌ها در تولید اطلاعات حکم می‌نماید اما آیا عکس‌های هوایی که از کارخانجات و مواضع دفاعی دشمن گرفته می‌شود آنچه را که در زیر سقف کارخانجات و موسسات اتفاق می‌افتد را نشان می‌دهد؟ آیا این وسایل و ادوات مدرن می‌تواند آن‌طور که انسان‌ها قادر به تجزیه و تحلیل جریانات سیاسی و عقاید مردم و تصمیمات رهبران ملی هستند تجزیه و تحلیل نماید؟ با نگرش به تاریخچه تجزیه و تحلیل اطلاعات و عملیات بیان شد نبایستی تصور شود در حال حاضر پیچیدگی اوضاع و احوال و توسعه علوم و فنون عملیات تولید اطلاعات به ویژه تجزیه و تحلیل را غیرممکن نموده است متخصصین اطلاعات و عملیات عقیده دارند با توجه به این که اطلاعات مورد نیاز، امروزه وسیله مدرن‌ترین وسایل و ادوات و عوامل سری به دست می‌آید غالباً تأیید شده و در زمان جنگ واجدا اهمیت مخصوص می‌باشند بنابراین اغلب اطلاعات مفید و ضروری در زمان صلح و به طرق و وسایل عادی مانند: جهانگردان مأمورین سیاسی، پیشه‌وران، تجزیه و تحلیل حیات مطبوعات و یا برنامه‌های رادیو، تلویزیون به دست می‌آیند. در همین زمینه آلفرد والتر در کتاب (دفاع و دیپلماسی) می‌نویسد: «در زمان صلح یک درصد نیازمندی‌های اطلاعاتی از منابع محرمانه و ۹۵ درصد آن از منابع آشکار با انجام عملیات بررسی و تجزیه و تحلیل به دست می‌آیند. بدین ترتیب باید گفت: وظیفه و مسئولیت خطیر و مهم تولید اطلاعات و تجزیه و تحلیل را در عین پیچیدگی و بهره‌مندی از پیشرفته‌ترین وسایل و فنون می‌توان به سهولت انجام داد اگر او پایین‌ترین یگان‌ها و سازمان‌ها تا بالاترین رده‌های سیستم اطلاعاتی از شعار:

بینیم، بخوانیم، بشنویم، تجزیه و تحلیل کنیم، گزارش دهیم و سازمان دهیم استفاده شود به طور قطع می‌توان به نتیجه مطلوب رسید، به عبارت دیگر آن را راه تولید اطلاعات و در انسان چشم، گوش و مغز بوده که می‌بیند، می‌شنود تجزیه و تحلیل می‌کند، انتخاب می‌نماید، سازمان می‌دهد در نهایت توزیع و استفاده می‌گردد.

تجزیه و تحلیل اطلاعات از دیدگاه قرآن، پیامبران (سلام الله علیهم) و انمه هدا (علیهم السلام) خداوند متعال در قرآن کریم با نزول آیات متعددی به نکات ظریف و با اهمیتی درباره تجزیه و تحلیل اطلاعات و عملیات و پیدا کردن علم و یقین برای هر موضوعی که انسان‌ها با آن‌ها روبرو می‌شوند پرداخته و به دلیل اهمیت موضوع اعضاء و جوارحی که انسان را در این امر کمک می‌کند مسئول شناخته است پس به طور اختصار به تعدادی از آیات مربوط به تجزیه و تحلیل اطلاعات و عملیات به شرح زیر اشاره می‌کنیم:

الف - خداوند در سوره حجرات آیه ۶ می‌فرماید:

«ای مومنان (عالم) هرگاه فاسقی خبری برای شما آورد (تصدیق نکنید تا تحقیق کنید) مبدا به سخن چینی فاسقی از نادانی به قولی رنجی رسانید و سخت پشیمان گردید».

آیه شریفه در حقیقت موعظه و پند بزرگ برای ما ملت مسلمان می‌باشد تا صدق را از کذب به وسیله تجزیه و تحلیل اطلاعات واصله تمیز داده تابع حقیقت و راستی شویم اگر ما موعظه و فصیحت پذیر باشیم با توجه به همین آیه کریمه اگر هر گونه سخنان کذب و اخبار خلاف طریقه رسول خدا را برای خود قانون و شریعت قرار داده، دروغگویان را برای خود پیشوا کرده، خود را به فلاکت فوق العاده دچار کرده‌ایم باید تبعیت از مضمون آیه بلاغت مشحون «ولما تأخذ فی الله لومه لائم» از حق عار نکنیم و اگر احکام متداوله بین خود را به دقت ملاحظه کنیم به طور آشکار و ظاهری می‌بینیم که اکثر آن‌ها خلاف ما انزل الله و گفته نبی اکرم (ص) می‌باشد و به طور خلاصه و تاویل آیه چنین است:

- ۱- تحقیق، رسیدگی، تجزیه و تحلیل بیش تر درباره گزارش زبردستان لازم و واجب است.
- ۲- مأموری که عالماً گزارش خلاف به مافوق خود بدهد فاسق بوده منافق محسوب می شود.
- ۳- باید صدق و کذب خبر را تحقیق و تجزیه و تحلیل کرده تا به اطلاعات صحیح برسد.
- ۴- عدم اجرای قوانین اسلام در حکم.

ب- خداوند در سوره الاسراء آیه ۳۶ می فرماید:

«و ای انسان) هرگز به آنچه علم و اطمینان نداری دنبال مکن که چشم و گوش و دل ما همه مسؤولند»

خلاصه و تاویل آیه بالا در تجزیه و تحلیل اطلاعات عبارت است از:

- ۱- نباید بدون علم و اطمینان مطلبی را دنبال نمود و یا بدون بررسی، تحقیق و تجزیه و تحلیل سخن گفت.
 - ۲- نباید به صرف تقلید و گمان کسی را نیک و یا بد خواند و یا نکوهش و ستایش نمود زیرا از گوش، چشم و دل پرسیده خواهد شد.
- مطلب قابل توجه‌ای که خداوند سبحان عنوان نموده موضوع پیروزی علم می باشد و تاکید آن مبنی بر عدم پیروی در مورد یک مسأله نیاز به تجزیه و تحلیل و بررسی آن دارد، خداوند کریم با نزول این آیه بحث لزوم تحقیق، ارزیابی و تجزیه و تحلیل را در همه چیز به میان آورده، اما منظور این که در عمل شخصی خود از غیر علم پیروی نکن و نه به هنگام قضاوت درباره دیگران و نه شهادت به غیر علم بده و نه به غیر علم اعتقاد پیدا کن. به این ترتیب نهی از پیروی غیر علم معنی وسیعی دارد که مسایل اعتقادی، گفتار، شهادت و قضاوت و عمل را شامل می شود و مبنی بر موارد فوق الگوی شناخت در همه چیز علم و یقین است که با تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده در مورد موضوعات مورد نظر حاصل می شود، در غیر این صورت خواه گمان باشد، همچنین با احتمال هیچ کدام قابل قبول و اعتماد نیست آن‌هایی که بر اساس این امور اعتقاد پیدا می کنند، یا به قضاوت و داوری می نشینند، یا

شهادت می دهند و یا حتی در عمل خود طبق آن رفتار می کنند برخلاف این دستور صریح اسلامی گام برداشته اند به تعبیر دیگر شایعات که منشأ کذب و ساختگی دارد می تواند مقیاس قضاوت و شهادت و عمل گردد، و نه قراین و شواهد مشهود که ثابت نگردیده و نه اخبار غیرقطعی که از منابع غیرموثق می رسد.

خداوند کریم در پایان آیه چنین بیان می کند: که گوش، چشم و دل همگی مشغول اند و در برابر کارهایی که انجام داده اند از آن ها پرسش می شود این مسؤولیت به خاطر آن است که انسان سخنانی را بدون تجزیه و تحلیل، عمل و یقین بیان می کند و یا از افراد غیرموثق و مغرض شنیده و یامی گوید دیده ام در حالی که ندیده و یا در تفکر خود دچار قضاوت های بی اساس و بی پایه ای شده که با واقعیت منطبق نبوده است، به همین علت از چشم، گوش و عقل اوسؤال می شود که آیا واقعاتی به این مسایل ایمان داشتید که شهادت دارید، وی قضاوت کردید و به آن معتقد شدید و عمل خود را بر آن منطبق نمودید.

ج - خداوند در سوره یونس آیه ۳۶ می فرماید:

«و اکثر این مردم الا از خیال و گمان باطل خود از چیزی پیروی نمی کنند در صورتی که گمان و خیالات موهوم کسی را بی نیاز از حق نمی گردانند و به علم یقین نمی رسانند و خدا به هر چه می کنند آگاه است».

خلاصه آیه یاد شده معرفت الهی و شناخت خداوند را به پیدا کردن علم از طریق تجزیه و تحلیل و یافته های انسان به شرح زیر بیان می کند:

۱- در معرفت الهی علم لازم است چه بسا که از تبعیت آباء و اجداد و ظن و یقین و گمان بت پرستی ظاهر شده است.

۲- مشرکین جزای عمل خود را خواهند داد.

۳- اصل دین و اصول آن تقلیدی نیست، بلکه باید از روی علم و عقل باشد.

د - در سوره یونس آیه ۹۴ می فرماید:

«ای محمد اگر در قرآن واحکامی که بر تو نازل کردیم شک و تردید داری از کسانی که پیش از تو کتب آسمانی خوانده‌اند و از دانشمندان ملل سؤال کن (اگر امت تو تردید دارند از علماء بی غرض یهود و نصاری سؤال کن) آنچه از خدای تو بر تو نازل شده حقیقت دارد هیچ گاه در صحت آن تردید مکن». با توجه به سوره و آیه مزبور خداوند هم در نزول قرآن به پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «اگر شک و تردید داری بررسی، تحقیق، سؤال کن تا به یقین و حقیقت دست پیدا کنی». که همان تجزیه و تحلیل در اطلاعاتی است که از سوی خداوند به ملت پیامبر نازل شده که حائز اهمیت است.

هـ - در قرآن کریم و بیانات پیامبران (سلام الله علیهم) و ائمه هدا (علیهم السلام) مهم‌ترین حواس انسان در کشف حقایق، تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده از منابع مختلف چشم و گوش را عنوان نموده زیر اطلاعات حسی انسان غالباً از این دوروش حاصل می‌گردد.

و بقیه تحت الشعاع آنها هستند چنانچه انسان‌ها آنچه می‌بینند و می‌شنوند مورد تجزیه و تحلیل قرار دهند تا به حقیقت و واقعیت برسند. در نتیجه دچار هرج و مرج اجتماعی و از بین رفتن روابط انسانی و پیوندهای عاطفی نخواهند شد و اگر به راستی این برنامه قرآنی و الهی در همه جامعه انسانی و بشری به طور دقیق اجراء شود، بسیاری از نابسامانی‌ها که از شایعه سازی و جوسازی و قضاوت‌های عجولانه و گمان‌های بی‌اساس و اخبار مشکوک، تجزیه و تحلیل نشده و دروغ سرچشمه می‌گیرد برچیده خواهد شد و در غیر این صورت هرج و مرج و روابط انسانی و اجتماعی همه‌جا را فرا خواهد گرفت هیچ کس از گمان بر دیگری درامان نخواهد بود، هیچ کس به دیگری اطمینان پیدا نخواهد کرد و آبرو و حیثیت افراد همواره در مخاطره قرار خواهد گرفت.

و - احادیث متعددی از پیامبر (ص) و ائمه هدا (علیهم السلام) نقل شده که می‌فرمایند: «از گمان پرهیزید که گمان و شک بدترین دروغ است» و پیروی از گمان و هوس و تخمین و شایعات بدون تجزیه و تحلیل آن و هر آنچه غیر از علم و یقین و تحقیق نشده

است خطرهای بزرگی برای افراد در جامعه ایجاد می کند که هر کدام به تنهایی ضایعات بزرگی دارد که چند مورد از آن ها عبارتند از:

۱- تکیه بر غیر علم و اطلاعات تجزیه و تحلیل نشده و به حقیقت نرسیده سرچشمه پایمال شدن حقوق افراد و یا دادن حق بر غیر مستحق است.

۲- پیروی از غیر علم، آبروی افراد آبرومند را به خطر می اندازد و خدمتگزاران را دلسرد می کند.

۳- اعتماد بر غیر علم یا بازار شایعات و شایعه سازان را داغ و پر روتق می کند.

۴- پیروی از اطلاعات تجزیه و تحلیل نشده، روابط گرم و دوستانه را در خانواده، بازار و مرکز کار و همه جا به هم زده و مردم را نسبت به یکدیگر بدبین می سازد.

۵- پیروی از اطلاعات بررسی نشده، روحیه تحقیق و کنجکاوی را از انسان گرفته و او را فردی زودباور و ساده اندیش بار می آورد.

۶- عدم پیروی از عملیات تجزیه و تحلیل اطلاعات واصله، استقلال فکری انسان را از بین می برد و روح را برای پذیرش هر گونه تبلیغات مسموم آماده می سازد.

۷- پیروی از غیر علم و حقیقت که از عدم بررسی اطلاعات حاصله عاید می شود سرچشمه قضاوت های عجولانه و انتخاب های خودی در مورد همه کس و همه چیز که این خود مایه انواع ناکامی ها و پشیمانی ها است.

ز - راه های پیش گیری از عدم تجزیه و تحلیل اطلاعات و عادت به بررسی هر گونه اطلاعات رسیده جهت تصمیم گیری برای اجرای خواسته مورد نظر.

۱- دوری از هوای نفس: هوای نفس یکی از چیزهایی است که در خواسته ها و آثار، با عقل مشته می شود و کارهای صادره از آن ها در انظار مردم ساده باهم مخلوط می شود بسیاری از کردارها و گفتارهای انسان که از هوای نفس صادر می شود و چون احساسات و عواطف نفسانی بر تمام قوای درک کننده و حکم دهنده آنان غلبه دارد و با اطمینان خاطر آن ها را

ادامه می‌دهند و ناگهان در معرض هزاران خطر و بلای مادی و معنوی واقع می‌شوند. و شاید هم تا پایان از خطای خود متوجه نباشند و در مورد زیان و خسارت‌های گوناگون از عقل گلایه کنند، که چرا آنان به وسیله آن به خطرات افتادند غافل از این که در ابتدا کردارهای ناپسند و ناصحیحشان، عقلی در کار نبوده و به راهنمایی خرد و با تجزیه و تحلیل موضوع انجام نشده و با هوای نفس در آن دخالت داشته است.

۲- باید عواقب عدم تجزیه و تحلیل اطلاعات و عملیات را که شکست و ناکامی است، دائماً به افرادی که با عملیات و اطلاعات سر و کار دارند گوشزد نمود.

۳- بالا بردن سطح رشد فکری؛ زیرا پیروی از غیر علم و نرسیدن به حقایق غالباً کار عوام، ساده لوح و افراد ناآگاهی است که با شنیدن یک شایعه بی‌اساس مطلب را قبول نمودن و داوری می‌کنند و الگوی کار خود قرار می‌دهند.

۴- عجله و شتاب نکردن در پذیرش آنچه بیان می‌شود و یا ارسال می‌گردد، زیرا خداوند متعال در سوره الاسرا در آیه ۱۱ می‌فرماید: «به درستی که انسان همواره عجول است». انسان‌ها به واسطه این خصلت برای کسب تحصیل منابع و نتایج بیش‌تر و سریع‌تر در همه امور دچار شتاب‌زدگی هستند و به همین منظور تمام جوانب مسایل را مورد بررسی قرار نمی‌دهند و با عجله نمی‌توانند واقعیت‌ها را تشخیص دهند، بلکه هوا و هوس‌های سرکش چهره حقیقت را در نظرشان دگرگون می‌سازند و به دنبال شر می‌روند و این بلای بزرگ و مانع عجیبی برای دستیابی انسان به سعادت است. کسانی که بر اثر شتاب‌زدگی خود را به پرتگاه‌های خطرناک افکنده‌اند به گمان این که اخبار صحیح و واقعی می‌باشد در بیراهه‌ها گام گذارده‌اند. به تصویر این که به سوی منزل سعادت و راه صحیحی پیش می‌روند، در دام ایجاد شده به واسطه عجولی خود گرفتار می‌آیند و این نتیجه شوم عجله و شتاب‌زدگی است بنابراین تنها راه رسیدن به خیر و سعادت و توفیق و نتایج مطلوب‌تر، آن است که انسان در هر کاری که گام می‌گذارد و بانهایت دقت و هوشیاری و دور از هر گونه عجله تمام جوانب

را تجزیه و تحلیل کند و خود را در انتخاب راه از هر گونه پیش داوری ها و قضاوت های آمیخته با هوا و هوس و نسجیده دور کند و از خدا در این راه یاری طلبد تا در پرتگاه و بیراهه گام ننهد.

نتیجه گیری:

با نگرش به آیات الهی (قرآن کریم) از سوره حجرات - آیه ۶ که می فرماید: «ای مومنان (عالم) هر گاه فاسقی خبری برای شما آورد (تصدیق نکنید تا تحقیق کنید) مبادا به سخن چینی فاسقی از نادانی به قولی رنجی رسانید و سخت پشیمان گردید». با توجه به تاریخ جنگ ها و تجربه های به دست آمده از عملیات های نظامی مختلف در گذشته و حال به ویژه در هشت سال جنگ تحمیلی عراق علیه نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران و نظر و عقیده متخصصین، متفکرین، سرداران، فرماندهان مشهور مبنی بر این که هیچ نوع خبر و اطلاعی را که از دشمن و منطقه عملیات رسیده بدون بررسی و تجزیه و تحلیل دقیق نباید پذیرفت تا زمانی که صحت آن کاملاً مورد تأیید قرار گیرد، سپس مبنای تصمیم گیری جهت اجرای عملیات قرار داد. بنابراین بر همه مسؤولان، فرماندهان و مدیران واجب است در انجام مأموریت و وظایف خود به ویژه هنگام تصمیم گیری از اطلاعات دقیق، صحیح و به موقع استفاده نمایند تا شاهد ناکامی شکست در حین عملیات نشوند.

- ۱- رضائیان، علی، سال ۱۳۷۷، چاپ دوم، تجزیه و تحلیل و طراحی سیستم‌ها، تهران، انتشارات سمت.
- ۲- یادداشت و تجربه‌های به دست آمده در زمان تحصیل و تدریس از سال ۱۳۴۳ الی ۱۳۸۳.
- ۳- دافوس آجا، سال ۱۳۶۵، چاپ دوم، روش فرماندهی و ستاد، FM ۱۰۱ تهران، ناشر دافوس آجا.
- ۴- مارشال اسلیم، کتاب دفاع در پیروزی.
- ۵- سبجانی، جعفر، سال ۱۳۴۵، چاپ اول، فروغ ابدیت، تهران، ناشر مجمع علمی نجات نسل جوان.
- ۶- رضائیان، علی، سال ۱۳۷۷، چاپ دوم، تجزیه و تحلیل و طراحی سیستم‌ها، تهران، ناشر انتشارات (سمت) چاپ دوم.
- ۷- قرآن کریم، سوره حجرات آیه ۶، سوره الإسرا آیه ۳۶، سوره یونس، آیه‌های ۳۶ و ۹۴.